

ЗАГАЛЬНІ ЕКОНОМІЧНІ ТЕНДЕНЦІЇ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ІНТЕГРАЦІЇ В МІЖНАРОДНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ ПРОСТІР

УДК 368:65.012.7

С. О. АЛЕКСЕЙЧУК, І. М. МИХАЙЛОВСЬКА
Хмельницький національний університет

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «КОНТРОЛІНГ» ТА ЙОГО ЗНАЧЕННЯ В СТРАХОВОМУ БІЗНЕСІ

Досліджено поняття "контролінг", котрі трапляються в різних літературних джерелах, проаналізовані підходи щодо його визначення, наведені функції та визначено його значення в страховому бізнесі.

Concepts "controlling" have been researched which have occurred in different sources, its determining approaches have been analyzed, functions have been guided and its meaning has been determined in the insurance business.

Ключові слова: страхування, страховий бізнес, контролінг, функції контролінгу.

Актуальність теми. У сучасних економічних умовах страхування – чи не єдина галузь економіки України, яка протягом останніх років має стабільний значний щорічний приріст обсягів наданих послуг. Страхування є послугою, яку надають за певну платню за цінами, що покривають витрати і приносять прибуток, а економічний простір, на якому реалізуються операції з купівлі-продажу цієї послуги, є ринком.

Однак, незважаючи на постійне зростання обсягів страхових надходжень та кількості страхових операцій, ситуація на вітчизняному страховому ринку потребує вирішення цілої низки проблемних питань. Виходячи з того, що основною ланкою страхового ринку є, насамперед, страхові компанії, слід відмітити, що його розвиток значною мірою є залежним від ефективності прийняття рішень такими компаніями. Одночасно створення дієвого механізму функціонування страхової компанії неможливе без врахування основних засад фінансового управління, де вагоме місце в загальній системі управління відводиться підсистемі контролінгу. Отже, окремі завдання вдосконалення системи управління страховою компанією, з точки зору розвитку контролінгу, є досить важливими.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання вдосконалення та розвитку контролінгу, системи менеджменту страхової компанії розглядаються у роботах багатьох вітчизняних та закордонних учених, серед яких: І. Бажин, В. Берг, А. Вагнер, К. Воблий, Л. Горбач, Н. Данілочкіна, К. Зерфлінг, Х.-Ю. Кюппер, О. Оліфіров, О. Охріменко, М. Пушкар, Т. Райхман, В. Рябікін, О. Терещенко, С. Фалько, В. Фурман, Д. Хан, П. Хорват, Д. Шнайдер, А.К. ШиХов, Ю. Яковлев та ін.

Однак слід зазначити, що в економічній літературі приділено не досить багато уваги поняттю контролінгу як закордонними так і вітчизняними науковцями.

Метою статті є розкриття сутності та значення контролінгу в процесі прийняття управлінських рішень страхової компанії, визначення його класифікаційних ознак.

Виклад основного матеріалу. В сучасних умовах розвитку ринкових відносин значна кількість різних суб'єктів господарювання зазнає економічних втрат, спричинених використанням недостатньо ефективної системи управління. Це стосується як виробничих підприємств, так й тих суб'єктів господарювання, які за своїм призначенням покликані обмежити дію впливу ризикоформуючих факторів – тобто страхових компаній. Отже, за таких умов важливого значення набуває контролінг як передумова забезпечення досягнення цілей в довгостроковій перспективі. Однак, слід відзначити, що в теперішній час впровадження контролінгу в практичну діяльність не має достатнього розповсюдження. Однією з причин цього є, насамперед, недоопрацьованість теоретичних засад та чіткості визначення сутності контролінгу. Тому актуальним є, перш за все, необхідність узгодження та уточнення відповідного понятійного апарату, а саме визначення поняття та сутності контролінгу. При цьому варто враховувати, що сутність контролінгу проявляється через різноманітність існуючих підходів до визначення його поняття та через погляди на його класифікацію. Тому, на думку авторів, необхідно розглянути існуючі підходи до визначення поняття контролінгу та підходів до його класифікації.

В цілому ж вивченню і подоланню проблем, пов'язаних з визначенням поняття, сутності та економічного змісту контролінгу присвячений цілий ряд робіт вітчизняних та закордонних вчених.

Наприклад, Б.А. Райзберг, Л.Ш. Лозовський та О.Б. Стародубцева визначають контролінг як інструмент планування, обліку та аналізу [9]. І. Бородушко та Е. Васильєва доводять, що контролінг – це система сервісу для менеджменту [1]. О.О. Гасило узагальнює контролінг як інтегровану інформаційно-функціональну систему. С.М. Петренко визначає контролінг як обліково-аналітичну систему, що реалізує синтез елементів обліку, аналізу, контролю та планування.

Разом з цим більша частка дослідників пов'язує контролінг з управлінням. Зокрема, Н.Ю. Петрусевич розглядає контролінг як функцію інтегрованого управління підприємством [6], В.В. Верещагін доводить, що контролінг є автоматизованою системою управління по відхиленням [2], О.В. Оліфіров визначає контролінг як технологію управління. Г. Піч та Е. Шерм визначають контролінг як

рівноправну управлінську функцію серед таких як: планування, організація, управління персоналом, керівництво, за якою приймається усвідомлене та осмислене рішення [7]. При цьому, наприклад, російський фахівець С.В. Рубцов взагалі визначає певну єдність між поняттям «контролінг» та «управлінський облік» [10]. Однак, протиріч цьому французький дослідник різноманітних питань з контролінгу П. Боссельє, розглядає управлінський облік як складову контролінгу.

Заслужують на увагу і напрацювання О.О. Терещенко, який стверджує, що контролінг треба інтерпретувати «як сукупність методів і процедур із координації планування, обліку, контролю й ризик-менеджменту, а також з інформаційного, методичного й консультативного забезпечення управлінських рішень» [12]. Але, на думку автора, дане трактування розкриває більш методологічні засади поняття «контролінг».

У підсумку ж багатогранність у визначенні поняття «контролінг» призводить, насамперед, до протиріч та неузгодженості підходів, які застосовуються для розкриття його змісту та сутності. Тож, як показав критичний аналіз таких визначень, в науковій літературі існують різні підходи до розкриття поняття «контролінг», найбільш поширені з яких наступні:

- контролінг як інструмент;
- контролінг як концепція;
- контролінг як процес;
- контролінг як система управління;
- контролінг як підсистема управління.

Підхід, орієнтований на інструмент є достатньо поширеним в літературі, під інструментом найчастіше розуміється лише засіб досягнення певної мети, а за такої умови, визначення контролінгу досить вузьке.

Проте, підхід, що орієнтується на концепцію, навпаки має узагальнюючий, абстрактний характер. Так, якщо звернутись до тлумачення концепції [9], не важко зрозуміти, що це узагальнене бачення існуючих підходів. Такий підхід відображає лише теоретичну сторону поняття «контролінг».

Так, наприклад, Г. Піч та Е. Шерм, розглядаючи контролінг з позиції концепції, виділяють наступні так звані концептуально орієнтовані підходи [7]: на облік, на інформацію, на координацію, на планування і контроль, загальне управління. Звичайно, це є досить важливим та необхідним напрямком дослідження, бо вирішення будь-яких практичних проблем не можливе без теоретичного підґрунтя.

В свою чергу підхід, орієнтований на процес виділяє лише одну сторону поняття контролінг – його розвиток в часі, інші сторони даного поняття залишаються поза увагою. Тож, виходячи з означеного, варто враховувати, що сутність контролінгу набагато ширша, а ніж зведення її до окремого процесу.

Що стосується підходу, орієнтованого на підсистему, то його дотримується багато науковців, але при цьому визначення контролінгу як підсистеми достатньо різні.

Також слід зазначити, що підхід, орієнтований на систему управління не в повній мірі відображає сутність контролінгу. Підґрунтям такого зауваження є, перш за все, загальне визначення системи як комплексу підсистем, елементів та компонентів і їм характерних властивостей, взаємодія між якими та середовищем зумовлює якісно або сутнісно нову інтегровану цілісність [4]. З огляду на це, сам контролінг є складовою системи управління певним суб'єктом господарювання. Однак, поруч із цим, зокрема О.О. Терещенко вказує, що залежно від функціональних та організаційних особливостей, цілей та завдань контролінгу можна відокремити три його концепції, орієнтовані на [11]:

- систему планування та внутрішнього контролю,
- координацію окремих функцій та підсистем менеджменту,
- збір, обробку та перевірку інформації для прийняття управлінських рішень.

Тобто в цілому О.О. Терещенко визнає багатогранність підходів до узагальнення поняття «контролінг» із розглядом цілей, на які спрямовано його організаційну розбудову, та головної мети суб'єкта господарювання, де застосовується контролінг. І з цим слід цілком погодитися, бо диференційований розгляд контролінгу має вагомим значення з погляду прийняття виважених управлінських рішень. Тож, відповідно до зазначеного, доцільним є і зауваження О.О. Гасило, яка стверджує, що контролінг доцільно розглядати в трьох аспектах: концептуальному, функціональному та інституціональному.

Не менш суттєвим питанням щодо уточнення сутності та змісту поняття «контролінг» є узагальнення множинності відповідних дефініцій з погляду різних наукових шкіл, де провідна роль відводиться німецькій та американській школі організаційного управління. Однак, як підкреслює у своєму дослідженні В.В. Верещагін, визначення поняття «контролінг» у західній школі також далеко не однорідне [2]. Так в американській школі організаційного управління сутність контролінгу визначається з погляду спостережень за ходом реалізації планів, встановлення системи планових показників і нормативів, вимірювання відхилень від норм та їх коригування. В німецькій – сутність контролінгу є більш ширшою, бо доповнюється плануванням, бюджетуванням, інформаційним забезпеченням.

До основних функцій контролінгу, як правило, відносять [3, 8]:

- облік (збір та обробка інформації, розробка та ведення системи внутрішнього обліку, уніфікацію методів та критеріїв оцінки діяльності визначеного суб'єкта господарювання);

- планування, завдяки чому здійснюється інформаційна підтримка формування загальної архітектури побудови різноманітних планів визначеного суб'єкта господарювання, розробка узгодженої взаємодії таких планів, обмін інформацією між планами;

- контроль, до якого, насамперед, відносять стеження за відповідністю прийнятих планів, визначення межі можливої зміни обраних планових показників;

- регулювання, що визначає доцільність та необхідні межі корегування обраних планів, показників, намічених цілей.

Однак наведені функції ні є вичерпаними з погляду контролінгу як певної підсистеми управління. Тож розглянемо більш повну характеристику функцій контролінгу, яку, зокрема, надає Н.Г. Данілочкіна [5]:

- методична функція;
- організаційна функція;
- інформаційна функція;
- планувальна функція;
- координаційна функція;
- контрольно-аналітична функція.

Наведені функції характерні для всіх господарюючих суб'єктів, тож і в межах страхової компанії вони мають місце.

Так, методична функція контролінгу передбачає озброєння традиційних функцій управління новими специфічними інструментами їх реалізації, що покликані підвищити ефективність здійснення відповідного управління.

Організаційна функція контролінгу передбачає розробку та реалізацію заходів щодо впровадження контролінгу в діяльність певного суб'єкта господарювання та щільно взаємозалежна з інституціональним аспектом щодо визначення поняття «контролінг».

Інформаційна функція контролінгу покликана створити систему інформаційної підтримки управлінських рішень, призначену для вчасного виявлення можливостей та погроз, сильних та слабких сторін діяльності того або іншого суб'єкта господарювання. Тобто у поданому визначенні функцій контролінгу за О.О. Ананькіною та Н.Г. Данілочкіною інформаційна та організаційна його функції згідно основних функцій контролінгу, зазначених вище, уявляють розчеплення функції обліку.

Планувальна функція призначена надати єдину методику та використання єдиних принципів планування діяльності страхової компанії, що забезпечує підвищення ефективності системи планування страхової компанії в цілому.

Координаційна функція забезпечує орієнтацію діяльності різних підрозділів страхової компанії на досягнення єдиних цілей компанії.

Контрольно-аналітична функція покликана забезпечити вчасне виявлення відхилень від запланованих параметрів діяльності (як кількісних так і якісних) та прогнозування подальшого розвитку ситуації з метою надання можливості розробки ефективних заходів регулювання діяльності страхової компанії (регулююча функція), що забезпечить досягнення запланованих результатів.

З огляду ж на зазначене вище, авторами запропоновано власне визначення контролінгу, а саме: контролінг – це підсистема управління, що включає в себе функції обліку, контролю, аналізу та планування, що здійснюється окремим підрозділом з метою підвищення ефективності діяльності підприємства в довгостроковій перспективі.

Складні трансформаційні процеси, що відбуваються на сучасному етапі розвитку національної економіки нерозривно пов'язані з виникненням та поширенням економічних, соціальних, техногенних та інших ризиків, що мають місце в усіх сферах життя. У зв'язку з цим і виникла об'єктивна потреба в страхуванні як особливій системі економічних відносин, що в змозі захистити окремі інтереси суспільства, мінімізувати їх ризики та зменшити наслідки несприятливих явищ. Водночас зростання попиту на страхові послуги спричинило виникнення великої кількості суб'єктів страхування, які перебувають в умовах постійної і жорсткої конкуренції. Відповідно до цього кожна страхова компанія прагне зайняти, по меншій мірі, прийнятну позицію на ринку страхових послуг за рахунок вдосконалення власної діяльності. При цьому результативність діяльності страхової компанії багато в чому залежить від результативності функціонування її системи управління, яка, у свою чергу, в значній мірі залежить саме від правильного і своєчасно прийнятого рішення та його виконання.

При цьому найбільш важливим завданням на різних рівнях управлінської діяльності страхових компаній в рамках функціонування систем управління є визначення критичних ситуацій і пошук оптимального шляху виходу з них.

До того ж саме в умовах нестабільних економічних відносин, які притаманні, насамперед, країнам, ринки яких є такими, що розвиваються, підвищуються вимоги до якості управлінських рішень. Це пов'язане з тим, що нерациональне рішення може привести до втрати стійкості страхової компанії, а в деяких випадках може носити фатальний характер та спричинити кризову ситуацію, що може зачепити й інші сегменти фінансового ринку. Отже, саме за таких умов, і постає питання впровадження контролінгу в систему прийняття управлінських рішень страхової компанії. Така необхідність зумовлена наступним:

- підвищення нестабільності зовнішнього середовища висуває додаткові вимоги до системи управління страхової компанії;

- зміною акценту з контролю минулого до аналізу майбутнього;

- необхідністю збільшення швидкості реакції на зміни зовнішнього середовища;

- необхідністю безперервного відстеження змін, що відбуваються в зовнішньому і внутрішньому середовищі суб'єктів страхового бізнесу;

- важливістю впровадження зваженої системи дій щодо забезпечення стійкості страхової компанії і уникненню кризових ситуацій тощо.

Висновки. Страхування необхідна особлива системи економічних відносин, що в змозі захистити окремі інтереси суспільства, мінімізувати різноманітні ризики та зменшити наслідки несприятливих явищ вимагає більш ретельного ставлення до забезпечення ефективності та результативності діяльності суб'єктів страхування через впровадження контролінгу в систему прийняття управлінських рішень страхової компанії. Водночас це вимагає корегування та уточнення теоретичного підґрунтя контролінгу в системі прийняття управлінських рішень страхової компанії.

Література

1. Бородушко И. В. Стратегическое планирование и контроллинг / И. В. Бородушко, Э. К. Васильева. – СПб. : Питер, 2006. – 192 с.
2. Верещагин В. В. Контроллинг как управленческая концепция / В. В. Верещагин // Offshour journal. – 2003. – № 1. – С. 46–51.
3. Горбач Л. М. Страхова справа: навч. Посібник / Л. М. Горбач. – 2-ге вид., виправлене. – К. : Кондор, 2003. – 252 с.
4. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т.3. / Редкол.: С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Видавничий центр «Академія», 2002. – 952 с.
5. Контроллинг как инструмент управления промышленным предприятием / под ред. Н. Г. Данилочкиной. – М. : ЮНИТИ – ДАНА, 2004. – 279 с.
6. Петрусевич Н. Ю. Реалізація системотвірної функції контролінгу в розбудові ефективної системи показників управління діяльністю / Н. Ю. Петрусевич // Регіональні перспективи. – 2002. – № 5. – С. 18–21.
7. Пич Г. Уточнение содержания контроллинга как функции управления и его поддержки / Г. Пич, Э. Шерм // Проблемы теории и практики управления. – 2001. – № 3. – С. 29–34.
8. Піратовський Г. Л. Розвиток страхового підприємства як економічна категорія та об'єкт управління / Г. Л. Піратовський // Актуальні проблеми економіки. – 2004. – № 1. – С. 76–85.
9. Райзберг Б. А. Современный экономический словарь / Б. А. Райзберг, Л. Ш. Лозовский, Е. Б. Стародубцева – М. : ИНФРА – М, 2004. – 480 с.
10. Рубцов С. В. Целевое управление корпорациями [Электронный ресурс] / С. В. Рубцов. – Режим доступа: www.rcb.ru.
11. Терещенко О. О. Контролінг у системі антикризового управління підприємством / О. О. Терещенко // Фінанси України. – 2001. – № 12. – С. 56 – 63.
12. Терещенко О. О. Поняття «контролінг» та «управлінській облік» у теорії і практиці / О. О. Терещенко // Фінанси України. – 2006. – № 8. – С. 137–145.

Надійшла 13.10.2010

УДК 338.47: 330.131.7

О. К. АФАНАСЬЕВА

Одесский национальный морской университет

УПРАВЛЕНИЕ РИСКАМИ ГОСУДАРСТВЕННО-ЧАСТНОГО ПАРТНЕРСТВА В МОРСКИХ ТОРГОВЫХ ПОРТАХ

В роботі представлена класифікація та розкриті особливості ризиків, характерних для державно-приватних проектів розвитку морських портів. Визначені основні інструменти управління зазначеними ризиками та встановлені принципи їх розподілення між суб'єктами партнерства

This work presents classification and exposes the features of risks which are characteristic for the public-private projects of seaport development. The basic management instruments of the noted risks are certain, principles of their distributing between the partners are set.

Ключові слова: державно-приватне партнерство, ризик, морський порт.

Постановка проблеми. За последние десятилетия во многих развитых и развивающихся странах произошли значительные изменения в механизме и качестве работы портового хозяйства. Технологические сдвиги протекали в условиях либерализации экономики, сокращения государственного финансирования и